

13. Нерсесянц В. С. Юридизация конфликтов как путь к их разрешению и к согласию / В. С. Нерсесянц // Юридический конфликт : процедуры разрешения / Отв. ред. В. Н. Кудрявцев. – М. : ИГП РАН, 1995. – С. 50-58.
14. Панов М. І. Вибране. – К.: Ін Юре, 2010. – 812 с.
15. Петрухин И. Народный судья / И. Петрухин / Советская юстиция. – 1969. – № 1. – С. 10-11.
16. Словник термінів з правової конфліктології: наук.-довід. Видання; за ред. М. І. Панова, Ю. П. Битяка, Л.М. Герасіної. – Х. : Одісей, 2006. – 208 с.
17. Соколов Н.Я. Профессиональное сознание юристов. – М.: Наука, 1988. – 224 с.

18. Тодика Ю. Державно-правова конфліктологія як важливий напрямок наукових досліджень / Юрій Тодика // Вісник Академії правових наук України. – 1996. – № 6. – С. 13-23.
19. Туманов В.А. Избранное. – М.: Норма, 2010. – 736 с.
20. Шевчук С. Творча роль судді у процесі тлумачення конституції / С. Шевчук // Вісник Конституційного Суду України. – 2008. – № 4. – С. 100-109.

УДК 342.55 (477.75)

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ, ЩО ПРОЖИВАЮТЬ¹ В АВТОНОМНІЙ РЕСПУБЛІЦІ КРИМ

Григоренко Я. О.,

кандидат юридичних наук, асистент
кафедри загальнотеоретичних правових наук
Кримського юридичного інституту
Національного університету
«Юридична академія України
імені Ярослава Мудрого»

Анотація: Статтю присвячено аналізу окремих аспектів реалізації прав громадян України, що проживають на території Автономної Республіки Крим. Автором запропоновані шляхи стосовно вирішення зазначених у статті проблем. Аргументована позиція щодо введення у практику нової інституції – Уповноважений Верховної Ради Автономної Республіки Крим з прав людини.

Ключові слова: Автономна Республіка Крим, права громадян України, інститут Уповноваженого з прав людини.

Аннотация: Статья посвящена анализу отдельных аспектов реализации прав граждан Украины, которые проживают на территории Автономной Республики Крым. Автором предложены пути относительно решения указанных в статье проблем. Аргументирована позиция о необходимости введения в практику нового института – Уполномоченный Верховной Рады Автономной Республики Крым по правам человека.

Ключевые слова: Автономная Республика Крым, права граждан Украины, институт Уполномоченного по правам человека.

Annotation: The article is devoted to the analysis of individual aspects of the realization of the rights of the citizens of Ukraine who reside on the territory of the Autonomous Republic of Crimea. The author suggests ways of the decision referred to in article problems. Reasoned position on the necessity of introduction in practice of the new Institute - the Commissioner of the Verkhovna Rada of the Autonomous Republic of Crimea on human rights.

Key words: Autonomous Republic of Crimea, the rights of citizens of Ukraine, the Institute of the Commissioner for human rights.

Права людини та громадянина завжди привертати, привертати та будуть привертати невпинну зацікавленість, увагу та інтерес учених. За роки незалежності України багато наукових досліджень присвячено розробці проблемних питань, що стосуються прав людини та громадянина, їхніх гарантій та захисту. У межах цієї статті ми розглянемо питання стосовно реалізації деяких конституційних прав і свобод, які належать виключно громадянам України, які проживають на території Автономної Республіки Крим (далі – АРК).

В умовах розвитку громадянського суспільства в Україні не викликає сумніву можливість і необхідність гарантування громадянам, а також створення відповідних умов для захисту їх прав і свобод як у державі в цілому, так і в окремих регіонах. У зв'язку з цим, за словами омбудсмена Ніни Карпачової, поява довгоочікуваної правозахисної інституції Уповноваженого з прав

людини, куди кожен може звернутися за захистом своїх порушених прав, де його звернення вивчатися з особливою увагою і бажанням відновити порушені права, започаткувала зміни у морально-психологічному і правовому кліматі в Україні [1, с. 4].

Проблема прав людини в умовах сучасних реалій є найважливішою складовою функціонування всіх органів публічної влади. Конституція України започаткувала високі стандарти правозахисної діяльності держави, встановивши, що держава відповідає перед людиною і зобов'язана вживати заходи, спрямовані на дотримання прав і свобод [2].

У свою чергу, стаття 9 Конституції Автономної Республіки Крим [3] передбачає, що права людини і громадянина в АРК встановлюються і гарантуються Конституцією України та законами України і відповідно з ними – Конституцією автономії. Саме тому права людини є невідчужуваними та непорушними і не можуть бути ніким скасовані. Йдеться про право кожного на свободу, особисту

недоторканність і недоторканність свого житла, працю, відпочинок, соціальний захист, достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, охорону здоров'я, медичну допомогу та медичне страхування, освіту, свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних і культурних інтересів, свободу світогляду і віросповідання та інші, які сьогодні, на жаль, порушуються.

На перший погляд складається враження, що в Україні існує необхідна та достатня кількість органів (інститутів), які можуть і повинні захистити права людини або відновити порушені. Йдеться про Президента України (як гаранта прав і свобод людини і громадянина), Кабінет Міністрів України (як орган, що застосовує заходи щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина), суди (куди людина звертається за захистом своїх прав), Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (що здійснює контроль за дотриманням прав, а також їх захист), органи прокуратури (як органи, які здійснюють нагляд за дотриманням прав і свобод людини і громадянина), місцеві державні адміністрації (що покликані забезпечувати дотримання прав і свобод громадян), Конституційний Суд України, відповідні міжнародні судові установи, організації, членом або учасником яких є Україна та ін. Проте, незважаючи на такий широкий спектр органів, куди людина може звернутися за захистом своїх порушених прав, громадяни України щодня стикаються зі складностями, які стоять на заваді відновлення порушеного права.

Як слушно зазначає В. П. Колісник «забезпечення реалізації прав і свобод людини та громадянина, гідних умов їхнього життя покладається в АРК як на державні органи, так і на органи влади АРК, а також органи місцевого самоврядування та їх посадових осіб. Виконання цього основного завдання можливо передусім за наявністю створення належних умов для постійної та безперешкодної реалізації громадянами своїх основних прав та свобод, усунення перешкод, що виникають, а також шляхом постійного нагляду» [4, с. 94-95].

Вирішення нагальних питань не може здійснюватися тільки там, де зосереджені центральні органи влади. Розвинена держава завжди починається з самодостатніх регіонів. Торкаючись теми дотримання прав громадян, необхідно знати про ситуацію справ у кожному регіоні нашої держави. Мета цієї статті – спроба створити пропозицію, як досягти того, щоб права жителів Криму були максимально захищені. Для цього передусім звернемося до чинного законодавства.

Конституція Автономної Республіки Крим (далі – Конституція АРК) до відання автономії відносить її участь у забезпеченні прав і свобод громадян (п. 18 ч. 1 ст. 18). У свою чергу п. 13 ч. 1 ст. 26 Конституції АРК до компетенції Верховної Ради автономії відносить вирішення питань забезпечення прав і свобод громадян. У межах такої діяльності представницький орган автономії у багатьох рішеннях неодноразово торкався зазначеної проблематики. Наприклад, серед них: Постанова Верховної Ради АРК «Про забезпечення прав громадян України, що проживають в АРК, на

охорону здоров'я та медичну допомогу» від 19 вересня 2007 року.

Більш того, Конституція АРК містить розд. 3 «Забезпечення прав і свобод громадян України, прав національностей в Автономній Республіці Крим». Проте, надаючи автономії зазначені повноваження, чинне законодавство України не регулює питання щодо механізму забезпечення реалізації прав і свобод громадян в АРК. Це породжує ще більш важливе питання – хто ж є гарантом самої Конституції АРК?

Спочатку слід виходити з того, що, по-перше, Основним Законом нашої держави встановлено – гарантом дотримання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина є Президент України. По-друге, Законом України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» визначено, що парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина, захист прав кожного на території України і в межах її юрисдикції здійснює Уповноважений Верховної Ради України з прав людини. Проте відповідно до Конституції АРК, до відання АРК належить участь у забезпеченні прав і свобод громадян. Але на сьогоднішній день не існує гаранта Конституції АРК та інституту, до компетенції якого входило б забезпечення реалізації прав і свобод громадян України в автономії.

Ураховуючи те, що АРК є невід'ємною складовою частиною України, на її територію розповсюджується національне законодавство, і жителі АРК користуються такими ж правами, що і громадяни України, які проживають у інших адміністративно-територіальних одиницях. Механізм здійснення прав громадян України, що проживають на території автономного утворення у загальному вигляді ні чим не відрізняється від реалізації тих же прав громадян України, що мешкають за межами АРК та проживають на території нашої держави. Але все ж таки, виходячи з того, що на території АРК функціонують органи влади автономії, певна специфіка щодо можливостей, способів реалізації прав громадян, що проживають на території автономії існує.

Слід звернути увагу на те, що одним із суб'єктів, який здійснює парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина та захист прав кожного на території України і в межах її юрисдикції на постійній основі здійснює Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, який у своїй діяльності керується Конституцією України, законами України, чинними міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Уповноважений Верховної Ради України з прав людини приймає та розглядає звернення громадян України, іноземців, осіб без громадянства або осіб, які діють в їхніх інтересах, відповідно до Закону України «Про звернення громадян». Із цього положення вбачається, що громадяни України, що проживають на території АРК, також безперешкодно за умови дотримання порядку звернення до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, мають право звернутися до нього за захистом свого порушеного права.

Проблема полягає у тому, якщо Уповноважений Верховної Ради України з прав людини має потребу

звернутися до органів влади АРК за отримання певної інформації, у нього відсутня юридична підстава. Про це свідчить ст. 22 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини», яка передбачає обов'язок співпраці із зазначеною посадовою особою.

Зокрема, у ній зазначається, що «органи державної влади, органи місцевого самоврядування, об'єднання громадян, підприємства, установи, організації незалежно від форми власності, посадові та службові особи, до яких звернувся Уповноважений, зобов'язані співпрацювати з ним і подавати йому необхідну допомогу, зокрема: 1) забезпечувати доступ до матеріалів і документів, у тому числі на засадах, зазначених нормативними актами про охорону державної та службової таємниць; 2) надавати інформацію і давати пояснення стосовно фактичної і правової підстави своїх дій та рішень; 3) розглядати пропозиції Уповноваженого щодо поліпшення їх діяльності у сфері захисту прав і свобод людини і громадянина та у місячний строк з дня одержання пропозицій надавати вмотивовану письмову відповідь на них.

Відмова органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності, їх посадових і службових осіб від співпраці, а також умисне приховування або надання неправдивих даних, будь-яке незаконне втручання в діяльність Уповноваженого з метою протидії тягнуть за собою відповідальність згідно з чинним законодавством» [5, Ст. 22].

Виявляється, що Уповноважений Верховної Ради України з прав людини не може звернутися до органів влади автономії для надання йому необхідної інформації, оскільки відповідним законом не віднесено органи влади АРК до суб'єктів, з якими співпрацює Уповноважений Верховної Ради з прав людини. Отже у випадку, якщо громадянин України, який проживає в АРК, звертається за захистом своїх порушених прав до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, а останній, у свою чергу, звертається до органів влади автономії з вимогою про надання йому необхідної інформації, останні мають всі підстави відмовити у представленні необхідних даних. Слід позначити, що під органами влади АРК ми розуміємо Верховну Раду АРК, Раду міністрів АРК, міністерства АРК, республіканські комітети АРК, інші органи виконавчої влади АРК, органи влади АРК зі спеціальним статусом.

Для уникнення такої ситуації пропонується ст. 22 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» доповнити та викласти в такій редакції: «Органи державної влади, органи влади АРК, органи місцевого самоврядування, об'єднання громадян, підприємства, установи, організації незалежно від форми власності, посадові та службові особи, до яких звернувся Уповноважений, зобов'язані співпрацювати з ним і подавати йому необхідну допомогу, зокрема: 1) забезпечувати доступ до матеріалів і документів, у тому числі на засадах, зазначених нормативними актами про охорону державної та службової таємниць; 2) надавати інформацію і давати пояснення стосовно фактичної і правової підстави своїх дій та рішень. Відмова органів державної влади, органів

влади АРК, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності, їх посадових і службових осіб від співпраці, а також умисне приховування або надання неправдивих даних, будь-яке незаконне втручання в діяльність Уповноваженого з метою протидії тягнуть за собою відповідальність згідно з чинним законодавством».

Необхідно зазначити, що виділення таких стадій є умовним. Вони можуть бути як доповнені іншими, так і об'єднані. Але запропонований підхід дає змогу детальніше висвітлити та простежити стан реалізації прав громадян України, що проживають в АРК та забезпечити більш якісний рівень захисту їхніх прав.

Також слід звернути увагу на те, що ст. 11 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» надає Уповноваженому право призначати своїх представників. Підпунктом 1.5 п. 5 Положення про представників Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини визначено, що основні завдання Представника – участь у захисті прав і свобод людини і громадянина, запобігання їх порушенням, сприяння їх відновленню та ін. Однак і в цьому випадку на органи влади автономії не покладається обов'язок співпрацювати з Представником, давати йому будь-які дані. Положенням про представників Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини закріплено, що тільки органи державної влади, органи місцевого самоврядування, об'єднання громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, посадові та службові особи, до яких звернувся Представник, зобов'язані співпрацювати з ним і надавати необхідну допомогу [6].

Таким чином, закріплені на нормативному рівні повноваження автономії щодо участі у забезпеченні прав і свобод громадян органи влади АРК не мають можливості реалізувати у повному обсязі через відсутність врегулювання механізму такої реалізації, що не менш важливо – відсутність інституту, на який була б покладена функція в комплексі вирішувати питання щодо забезпечення прав і свобод громадян в АРК.

Враховуючи географічне положення АРК, її особливий автономний статус, представляється можливим введення нового інституту «Уповноважений Верховної Ради АРК з прав людини». Таке нововведення сприяло б повноцінній реалізації п. 18 ч. 1 ст. 18 Конституції АРК, а саме – участі автономії у забезпеченні прав і свобод громадян, підвищенні ефективності їх захисту, гарантії, ліквідації зазначених колізій у законодавстві, суперечливих моментів, і разом із тим, внесло б точність у регулювання суспільних відносин у цій сфері.

Більш того, кожен громадянин мав би безпосередню можливість звернутися до Уповноваженого Верховної Ради АРК з прав людини за захистом своїх порушених прав і отримати допомогу. На жаль, Конституція АРК, на відміну від Основного Закону України, проблематиці забезпечення реалізації прав людини приділяє недостатньо уваги, а положення, які з ними пов'язані, знаходяться не на першому місці конституційного тексту. В той же час не йдеться про те, що

